

MUĞLA ENCÜMEN-İ İLMIYESİ'NE AİT BİR KARAR DEFTERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Sadiye TUTSAK*

ABSTRACT

During the reform period of Ottoman Empire, Medreses were neglected. However, during the 2 nd Meşrûtiyet period they were tried to be improved. The attempts to improve "İlmiye Medreses" were failed. The issue of improving the medreses were revisited during the National Independence Movement. For this purpose, a declaration of the "Medâris-i İlmiye Nizâmname'si", an official policy manual, was published. To re-establish "İlmiye Medreses" in rural areas, a board called "Encümen-i İlmiye" was established. The board's decisions were recorded in documents called "İlmiye Karar Defterleri". One of these documents belonged to the board of the province-Muğla which was found in the archives of the republic of Turkey. The document, which helps us understand the conditions of "İlmiye Medreses" before they abolished, will be introduced in this study. The focus of the study is the content and, physical condition of these documents. The physical condition of the document is very well maintained. When the content was examined, it is apparent that the board did not utilized required care in their effort to improve the conditions of the "İlmiye Medreses". The board only tried to maintain routine operation of the school. The presidents of the board, "müftü", neglected their duties. The lack of care attributed to improvement of "İlmiye Medreses" can be seen as an evidence for these institution's stage of being outdated.

---

* Yrd. Doç. Dr., AKÜ. Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

ÖZET

Osmanlı Devleti'nin yenileşme dönemi içerisinde bulunduğu sıralarda âdetâ kendi kaderlerine terk edilen medreseler, II. Meşrutiyet devrinde ıslah edilmeye çalışılmıştır. Bu esnâda tesis edilen İlmîye medreselerinin ıslahında başarılı olunamadığından, Millî Mücâdele yıllarında neşredilen Medâris-i İlmîye Nizâm-nâmesi ile yeniden bu medreselerin vücuda getirilmesi gündeme geldi. Taşrada İlmîye Medreselerini açmak ve buralarda tedrisâtın devamını sağlamakla "Encümen-i İlmîye"ler görevlendirilmişti. Bu Encümenlerin almış olduğu kararları ihtivâ eden defterlerden birisi olan "Muğla Encümen-i İlmîye Karar Defteri-13", Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde bulunmuştur. Maddi ve içerik yönünden tanıtılmaya çalışılan bu defter, medreseler kapatılmadan önce İlmîye Medreselerinin durumunu bir ölçüde anlamamızı sağlamaktadır. Maddî olarak sağlam olan bu defterlerin içeriğine bakıldığında, Encümenin ıslâh çalışmasında çok özverili bir çalışmanın içinde olmadığı anlaşılmaktadır. Encümen, daha ziyâde Muğla'daki İlmîye Medreselerinin rutin bir şekilde tedrisâtını sürdürmesi için bir dizi kararlar almıştır. Olağanüstü şartlara rağmen Ankara Hükümeti medreselerin ıslâhına önem verse de, bazı istisnalar dışında Encümen-i İlmîyelerin doğal bir başkanı olan müftüler, bu işi pek önemsememişlerdir. Diğer medreselerin ıslah edilmesinde motivasyonu sağlayabilecek olan İlmîye Medreselerinin hiçte iyi bir konumda olmadığını açıklayan bu defter, medreselerin tarihi ömrünü tamamladığı gösteren bir misaldir.

GİRİŞ

Tanzimâtın ilanından sonra âdetâ kendi kaderlerine terk edilen medreselerin, II. Meşrutiyet'in ilanına müteâkip ıslah edilmeye çalışılması eğitim tarihimiz açısından dikkat çekici bir gelişmedir. Batı tarzında verilmeye çalışılan eğitimin seviyesini, nitelik ve nicelik bakımından yükseltmeye çalışan İttihâd ve Terakki, muhâfazakâr kesimin temsilcisi konumuna getirilen medreseleri bu durumun dışında bırakmamış, bir nebze de olsa yenileştirme yoluna gitmiştir. Bu konudaki gayretlerin, tarihî ömrünü tamamlamaya yüz tutmuş olmalarına rağmen, XX. Yüzyıl başlarında hâlâ Osmanlı Devleti'nin

idârî mekanizmasının işlemede medrese çıkışlılara ihtiyaç duyulmasından kaynaklanmış olması kuvvetle muhtemeldir. II. Meşrûtiyet ve sonrasında yapılan çalışmalar sonucunda medreselerin, yeni usûlde açılmış olan mektepler çizgisine çekilmeye çalışıldığı izlenimi edinilmektedir: Millî Mücâdele yıllarında Ankara Hükümeti tarafından 8 Mayıs 1921 tarihli ve 835 numaralı karar ile Medâris-i İlmiye Nizâmnâmesi'nin neşredilmesi, olağanüstü savaş yıllarında dahi medreselerin göz ardı edilmediğinin bariz bir misalidir. Şer'iyye Vekili Abdullah Azmi Efendi'nin müftülüklere gönderdiği 3 Ağustos 1922 tarihli yazılı bir emirle merkezde, nahiye ve köylerde açılmış olan İlmiye Medreselerinin isimleri ve her sınıftaki mevcut talebe miktarının süratle bildirilmesini istemesi², bu konuya verilen önemi işaret etmektedir.

II. Meşrûtiyet devrinde bütün ıslah çalışmalarına mukâbil "münkariz" olmaktan kurtulamamış olan İlmiye Medreselerini ihyâ etmek için Ankara Hükümeti'nin çıkardığı Medâris-i İlmiye Nizâmnâmesi ile birçok yerdemedreseler açılmaya başlandı. Bu konuda bazı müftüler büyük gayret sarf ederken, bazıları ise bunu hafife almışlar, kendi bölgelerinde birer medrese bile açmaya teşebbüs etmemişlerdir. Bir kısmı ise kendi sahalarında bir medrese tesis etmeyi başardıysa da, bunları ayakta tutmak ve eğitim kalitesini yükseltmek için herhangi bir çabanın içine girmemişlerdir. İlmiye Medreselerinin açılışında en büyük gayreti Erzurum Müftüsü Mehmet Sadık Efendi ile Yozgat Müftüsü Mehmet Hulusi Efendi göstermiştir. Ankara Hükümeti, bu medreseleri yeniden tesis etmek istemesinin gerekçesini bütün müftülüklere ve medreselere gönderdiği tamimde şöyle izâh etmektedir³. "....Halbuki bugün dine hizmet etme husûsunda gıceyi gündüze katarak çalışmak icâb ider. Her tarafta medreseler çökmüş, ilm ve irfân ocakları yıkılmış, köyler imamsız kalmış, halkın din hisleri gevşemiş, münkirât olabildiğine ilerlemiş olduğu böyle bir zamanda en mühimm vâzifenin ulemâya tertib ettiği gibi, en mühimm mesûliyet de onların omuzlarına yüklenmek-

1. *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Bakanlar Kurulu Kararları (BKK), 835.

2. *BCA*, Diyanet İşleri (Dİ), 051V 48/13.113.47.

3. *BCA*, Dİ, 051V05/2.1.13.

tedir. Halkı tarik-i hakk ve sırât-ı mustâkîmde yürütmek husûsunda lâzım gelen bi'l-cümle tedâbir-i diniyye ve ictimâiyyeyi düşünmek ve tatbik itmek memleketin en büyük irşâd me'mûrları olan müftülük dâireleri hakikî bir sûrette birer merkez-i dinî olmalı ve büyük ve müsmir faâliyetleri, faâliyet-i diniyye ve ictimâiyyeyi bu dinî merkezler göstermelidir."

II. Meşrutiyet dönemindeki ıslah çalışmaları ve 1921 yılında çıkarılan Nizâm-nâme doğrultusunda oluşturulan Encümen-i İlmilerin almış olduğu kararları ihtivâ eden defterler tespit edilip incelendiği, Osmanlı Devleti'nin son yıllarından Türkiye Cumhuriyeti devrinde medreseler lağv edilinceye kadar geçen sürede, bu köklü eğitim müessesesinin son durumu daha iyi anlaşılacaktır.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde tespit ettiğimiz Muğla yöresine ait Encümen-i İlmiye Karar Defteri-13-ün⁴ şekil ve muhteviyât bakımından değerlendirilmesinin konuya bir nebze de olsa ışık tutacağı kanaatini taşımaktayız.

MUĞLA ENCÜMEN-İ İLMIYE KARAR DEFTERİ

1-Defterin Maddî Olarak Tanıtımı

Ön ve arka kapakları siyah mukavvalı, sırtı bez ciltli olan defterin her iki kapağı ile sayfaları sağlamdır. Defter 323,7 cm. boyunda 21.1 cm. genişliğinde olup, 62 sayfadan ibârettir. Birinci kalite sarı renkli sayfaları bulunan defterin 16. sayfası haricinde 29 sayfasına Encümen-i İlmiye'nin almış olduğu kararlar yazılırken, geri kalan 33 sayfası tamamen boştur. Defterin ön kapağının üst kısmında bulunan bir etiketin üzerinde Lâtin harfleriyle ve el yazısı ile yazılmış olan "Encümen-i İlmi Karar Defteri Muğla-13-" ifadesi vardır. Daha alt tarafta yer alan ve üzerinde eski harflerle ve yine el yazısı ile yazılmış başka bir etiketin üzerinde ise "13 Medrese-i İlmiye'nin Teşkilât ve Tedrisât-ı Vesâiresine Aid Muğla Encümeni'nin Mukarrerâtı Hakkında Defterdir. Sene 337" ibâresi mevcuttur. Kapağın üst tarafındaki ilk etiketin yeni harflerle yazılması, bunun harf

4. BCA, Dİ, 051/1.13. Yukarıda bahsettiğimiz Muğla Encümen-i İlmiye Karar Defteri-13-, bundan sonra metin içinde değerlendirilirken dipnot olarak sadece MEİKD olarak geçecektir.

inkılâbından sonraki bir tarihte yapıştırıldığına delâlet etmektedir. Her iki etikette 13 rakamının bulunması, bu defterin Muğla'daki Encümen-i İlmiye'ye ait 13. karar defteri olduğunu ve bu karar defterinden 12 tane (yakılıp yırtılarak tahrip edilmediyse) daha olması gerektiği akla gelmektedir. Kapaktan sonra gelen ilk sayfanın sağ üst köşesinde, kurşun kalem ve el yazısıyla "13", sol alt köşede ise "29 sh." ibâresi vardır. Bu sayfadan sonra başlayan kararların yer aldığı 29 sayfaya kurşun kalemle 1'den başlamak üzere sayfaların sağ ve sol üst taraflarına yeni rakamlarla sayfa numaraları verilmiştir. Bu sayılar, defter arşiv kayıtlarına geçirilirken verilmiş olmalıdır.

2. Defterin Muhteviyâtı

a- Medreselerin Çöküşü

Defterin muhteviyât bakımından tanıtımına geçmeden önce, Osmanlı Devleti'nde medreselerin çöküş sürecinden kısaca bahsetmek konunun daha iyi idrak edilmesi açısından faydalı olacaktır.

Türk eğitim tarihinde ayrı bir öneme haiz olan medreseler, XV. Yüzyıldan XVI. Yüzyılın sonlarına kadar yükselme sürecini yaşarken, daha sonra çöküşe geçmişti⁵. Bu eğitim müessesesinin maddi olarak can damarını teşkil eden vakıfları II. Bayezit'in yeniden düzenlemesine, Yavuz Sultan Selim'in eğitime büyük önem vermesine, Kanuni Sultan Süleyman devrinde inşâ edilen muazzam Süleymâniye Külliyesi'ne ve daha pek çok alınan tedbirlere rağmen çöküş durdurulamamıştır⁶. Tanzimâtın ilanından sonra büyük bir ivme kazanan batılılaşma hareketi içerisinde, Gülhâne Hatt-ı Hümayûnu'nda bir kayıt bulunmakla birlikte eğitim sahasında, etkileri günümüze kadar ulaşan önemli adımlar atılmıştır⁷. Yenileşme hareketiyle eğitim hayatımızda, devlet desteğiyle batı tarzı bir model geliştirilmeye çalışılırken Osmanlı Devleti'nin eski eğitim anlayışının bir uzantısı olan medreseler kendi haline bırakılmıştır⁸. Tanzimât

5. Cahit Baltacı, *XV.-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1976, s.19; Mustafa, Ergün, *II. Meşrûtiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914)*, Ankara 1996, s. 324.

6. Ergün, *a.g.e.*, s. 324.

7. Salih Zeki Zengi, "II. Meşrûtiyet Döneminde İslahat Çalışmaları Çevresinde Medreselerin Kuruluş Sistemi ve İdârî Teşkilâtı", *OTAM*, S. 9, Ankara 1998, s. 434.

8. Bayram Kodaman, *Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi*, Ankara 1991, s. 26.

dönemine kadar Meşihât Makamına bağlı olan medreseler bu dönemde Evkâf Nezâreti'nin de kurulmasıyla iki başlı hale gelmiştir⁹. Yeni usûlde açılan mekteplerle ilgilenen Hükümetin, bunlarla alakasını kesmesi sebebiyle bu eğitim müessesesi halkın ilgisizliğinden faydalanarak gittikçe yalan ve taassubu arttırmak sûretiyle kamuoyunu yeniliklerin aleyhine çevirmeye çalışmıştır. II. Abdülhamit döneminde medrese talebelerinin askerlikten muaf tutulması ve sınavların kaldırılması onlar için büyük bir darbe olmuştur¹⁰.

II. Meşrûtiyet'in ilanından sonra medreselerin ıslahı üzerinde durulmuştur. Meşihât Makâmı, medreseler özellikle de taşra medreseleri üzerinde etkili değildi. II. Meşrûtiyet'in başlarında Ders Vekâleti'ni de dinlemeyen medreseler, başı boş kaldığından askerlik yapmak istemeyenlerin âdetâ bir sığınağı haline gelmişti. Harbiye Nezâreti bu dönemde "Medreselerde talebe arkasından koşma" kararındadır. Nezâret ilk önce 1892 yılından beri yapılmayan kur'ası sınavlarını 1908 yılında tekrar uygulamaya koydu. Askerlik kur'ası çıkanlar yaş itibarıyla hangi sınıfta bulunmaya karşılık geliyorsa, o sınıfın sınavına girecekti. Bu uygulamaya medrese çevrelerinden belli ölçüde bir direnme geldiyse de uygulamadan vazgeçilmedi. II. Meşrûtiyet'in ilanından sonra, tarihte 31 Mart (13 Nisan 1909) Vakası olarak bilinen isyana katılan medrese talebelerini tespit etmek isteyen Hareket Ordusu, İstanbul'a geldiğinde öncelikli olarak medreselerdeki talebe kayıtlarını kontrol etti. Çünkü bu olaya katılan talebelerin önemli bir kısmı Anadolu'ya kaçıyorlardı. Bu yüzden Hareket Ordusu Komutanlığı, yoklamada bulunmayan talebelerin isimlerini Harbiye Nezâreti'ne bildirdi. Bu uygulamalar neticesinde, İstanbul'daki talebelerin sayısı, II. Meşrûtiyet'ten önce 20-25 bin iken 1920 yılında 5-6 bin civârına düştü. Maarif Nezâreti teftiş, Harbiye Nezâreti askerlik, Ders Nezâreti ise ıslahâtlar yoluyla medreseleri sıkı bir şekilde disipline etmeye çalışıyorlardı. Harbiye Nezâreti'nin asker kaçakları nedeniyle medreseler üzerine ağırlığını koyması, azınlıkları rahatsız etti. Onlarda da, günün birinde azınlık

9. Zengin, *a.g.m.*, s. 434, 346, 446.

10. Ergün, *a.g.e.*, s. 325; Faik Reşit Unat, *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, Ankara 1964, s. 80°C.

okullarının ordunun kontrolü altına girebileceği endişesi ortaya çıktı¹¹.

II. Meşrûtiyet döneminde medreselerde eğitimin kalitesini yükseltme çalışmaları üzerinde önemle durulmuştur. 26 Şubat 1909 tarihinde kabul edilen ve daha sonra uygulamaya koyulan Medâris-i İlmiye Nizâm-nâmesi, bu sahadaki ilk önemli merhâledir. Bu nizâm-nâme ile medreselerde öğrenim süresi oniki yıl olarak belirlenmiş, fakat medreselerin kuruluş sistemi üzerinde bir derecelendirilmeye gidilmemiştir. İslahı gerçekleştirilemeyen medreselerin yeniden düzenlenmesi için 1 Ekim 1914 tarihinde İslah-ı Medâris Nizâm-nâmesi neşredildi. Aslında bu, İstanbul medreselerinin Dârü'l-Hilâfetü'l-Aliyye Medresesi adıyla birleştirilmesi idi. Medrese, dörder senelik olarak birinci ve ikinci devreler ile yüksek kısım şeklinde üç devreye ayrılarak toplam oniki seneyi ihtivâ eden bir dönemi kapsamaktaydı. Bahsedilen Nizâm-nâme ile Dârü'l-Hilâfetü'l-Aliyye Medresesi'nin yüksek kısmının üstünde mütehassıs yetiştirmek amacıyla Medresetü'l-Mütehassısın kurulması tasavvur edildi. Bu medreselerin açılışı, 1917 yılında gerçekleşti¹². Aynı yıl içerisinde İttihâd ve Terakki Kongresi'nde Evkâf Nezâretine bağlı olan mekteplerin Maarif Nezâreti'ne, medreselerin de Meşihât Makâmı'na bağlanması için karar alındı. Aynı yıl çıkarılan bir kanun ile de Osmanlı ülkesindeki bütün medreseler Meşihât Makâmı'na bırakıldı. Yeni medreselerin açılması ve taşra medreselerinin İstanbul'daki medreseler gibi teşkilâtlandırılması vâzifesi bu makâmın tasarrufunda olacaktı. Böylece medrese idâresinde bir merkezileşmeye gidilirken, yüksek derecelerin yönetiminde müderrisleri de yetkilendirmek için çalışmalar yapıldı. Bu sahada ilk pilot uygulama, bir ihtisâs medresesi olan Süleymaniye Medresesi'nde gerçekleştirildi. Burada görevli olan müderrislerden meydana gelen bir meclis, medresenin idâresi konusunda görevlendirildi. Başkan üyeleri tarafından seçilecek olan bu meclisin görevi, medresede tedrisâtın seviyesini yükseltmek için gerekli kararları almaktı. 1917 Nizâm-nâmesi ile taşra medreselerinin ihtiyaçlarının giderilmesi ve idârf-ilmî ba-

11. Ergün, *a.g.e.*, s. 337-340.

12. *Aynı eser*, s. 345, 348-349.

kımdan bu müesseselerin ıslahı için her bölgede Encümen-i İlmî'lerin kurulması planlandı. Müftülerin başkanlığında, Evkâf Memurlarından iki kişi ve medrese müderrislerinin katılımıyla meydana gelecek olan bu encümenlerin gâyesi, taşra medreselerinin ıslah çalışmalarını yaygınlaştırmaktı¹³.

b- Defterin Muhtevâ Bakımından Tanıtılması

Aşağıda muhteviyâtı hakkında bilgi vereceğimiz Muğla Encümen-i İlmî Karar Defteri-13-, 11 Temmuz 1921-23 Şubat 1924 tarihleri arasında kapsamaktadır. Son sayfada bir ibâre bulunmamakla beraber, bu Muğla Encümen-i İlmî kararlarını ihtivâ eden son defter olmalıdır. Yukarıda bahsettiğimiz gibi 29. sayfadan sonra defter yapraklarının boş olması ve 3 Mart 1924 tarihinde medreselerin Maarif Vekâleti'ne devredilmesinden sonra lağvı, bizi bu neticeye ulaştırmaktadır.

Defterin birinci senesini kapsayan 11 Temmuz 1921-18 Nisan 1922 tarihleri arasında kırküç karar mevcuttur. Kırküç kararın altında "Birinci sene mukarrerâtı burada nihâyet bulmuştur. İkinci sene mukarrerâtı bir sâhifeden sonra başlayacağı mübeyyin-i şerh virildi." İfâdesi yer almaktadır. Buna istinâden boş bırakılan bir sayfadan sonra gelen sayfanın üst köşesinde "338 senesi" (1922) yazısı ile başlayan ikinci sene başlamaktadır. 13 Temmuz 1922-15 Mart 1923 tarihleri arasında Encümenin onbeş kararı bulunmaktadır. Bu kararlar, birinci senedeki gibi birinci karardan başlamak üzere sıra numarası ile devam etmektedir. Dönemin son kararında "ikinci sene mukarrerâtı hitâm bulmuştur." İbaresidir. Defterin 28 Ekim 1923-23 Şubat 1923 tarihlerini ihtivâ eden üçüncü seneye ait kısmında onaltı karar mevcuttur. Bu senenin başlangıcında herhangi bir ibâre olmadığı gibi, dönemin sona erdiğine dâir de herhangi bir açıklama yoktur. Son dönemin dört aylık kısa bir devreyi içermesi, medreselerin resmen Maarif Vekâleti'ne devredilmesinden önce Encümen-i İlmîyelerin kaldırıldığına dâir bir işâret olduğu düşünülmektedir.

Ankara Hükümeti tarafından neşredilen 1921 yılı Medâris-i İlmîye Nizâm-nâmesi'nin uygulanmasından doğrudan doğruya

13. Zengin, *a.g.m.*, s. 436, 441, 445.

Şer'iyye Vekâleti sorumluydu. Daha önceki "Medâris-i İlmiye Nizâmnâmesi" İstanbul Hükümeti tarafından hazırlanırken, bu nizâmnâmenin Ankara Hükümeti'nce çıkarılması ayrı bir öneme hâizdir. Her iki hükümetin önem verdiği İlmiye Medreseleri, artık Ankara'nın almış olduğu kararlar doğrultusunda teşekkül etmiştir. Bu defter sayesinde, hükümet tarafından alınmış olan kararların olağanüstü şartlar altında taşrada ne kadarının tatbik edilebildiğini bir nebze de olsa tespit edebiliriz.

Osmanlı Devleti'ndeki medreseler, 1921 Medâris-i İlmiye Nizâmnâmesi'nin 1. maddesine göre, Dârü'l-Hilâfe ve eski medreselerin ıslahıyla meydana getirilen Medâris-i İlmiye olarak ikiye ayrılmaktadır. Dârü'l-Hilâfe Medreseleri, teşkilât ve idâre şekli bakımından başka bir talimâtnameye tabiydiler. Fakat her iki gruptaki medreseler Şer'iyye Vekâleti'ne bağlıydılar. Vekâletin onaylayacağı yerlerde bir çok İlmiye Medresesi açılacaktır. Nizâmnâme ile 12 sene olarak tespit edilen bu medreselerin tahsil süresinin 6 senesini "Kısm-ı Evvel", diğer 6 senesini "Kısm-ı Sâni" teşkil edecektir¹⁴.

Nizâmnâmenin 4. maddesinde "Her müftü bulunan mahalde bir Encümen-i İlmiye bulunur. Medâris-i İlmiye Encümeni, müftünün riyâseti altında Evkâf memuruyla müntehâb üç zâttan ibâret olmak üzere beş zâttan teşekkül eder. Encümen-i İlmî'nin müntehâb azası, mahallinde bilfiil tedrisi ile meşgul olmuş ulemâ tarafından intihâb edilir. Bu sûret-i intihâb, birinci devreye ait olup, bundan sonraki intihâb devrelerinde medresede tedris ile meşgul olan bil-cümle müderris ve muallimler tarafından yapılır. Encümen-i İlmî'nin müddeti bir senedir."¹⁵ kararıyla Encümen-i İlmîlerin nasıl oluşturulacağı şekillendirilmiştir. Bu maddeye istinaden Muğla'da "ale'l-usûl" oluşturulan Encümen-i İlmiye; Reis Müftü Mehmed Münil, Evkâf Memuru Neş'et, Aza Mehmed Subhi, Aza Süreyya, Aza Mehmed Hilmi Efendilerden müteşekkildi. Encümen, ilk toplantısında, Muğla'daki Kurşunlu Medresesi'nde bir İlmiye Medresesinin açılması ve burada ikâmet eden muhâcîrinin bir an önce ihrâcı için teşebbüs-

14. BCA, BKK, 835.

15. BCA, BKK, 835.

te bulunulması kararını aldı¹⁶. Aynı tarihli başka bir encümen kararı ile "Medrese-i İlmiyede tahsil-i ulûm ve fûnûna tâlib olanların..." kayıt için Encümen-i İlmiye'ye müracaatları istendi¹⁷. Daha sonra Muğla'nın bir kazası olan Ula'da bir ilmiye medresesinin açılması kararı alındı¹⁸.

Açılacak olan Muğla İlmiye Medresesi binası olarak ilk önce Kurşunlu Medresesi seçildi. Fakat Encümen-i İlmiye Heyeti'nin yaptığı keşifte, burasının tamire muhtaç olduğu ve bunun uzun zaman alacağı düşünüldüğünden İlmiye Medresesinin Pazar Câmî-i Şerîf Medresesi'nde tedrisâta başlamasına karar verildi. Buradaki muhâcirînin başka bir yere nakli için hükümet nezdinde gerekli teşebbüse geçilecekti¹⁹. Bu hâdise, medreselerin son dönemdeki perişan halini ortaya koymaktadır. Medreselerin Osmanlı ülkesinde ilim yuvası olmaktan uzaklaşarak, âdetâ muhâcirlerin ikâmetgâhı haline geldiğinin bir misâlidir. Zira, aynı acı gerçek İzmir medreselerinde de yaşanmıştır²⁰.

Muğla İlmiye Medresesi'nin kendine ait bir binasının bulunmaması sıkıntı yaratmaktaydı. Pazâr Camî-i Şerif Medresesi'nin bitişiğindeki medresenin İlmiye Medresesi'nin bir kısmını da içine alması yüzünden medresenin başka bir yere taşınması gerekiyordu. En yakın mesâfe olması dolayısıyla İlmiye Medresesi'nin yeni binası olarak Encümen, Karamanbey Medresesi'nde karar kıldı. Burada ikâmet eden muhâcirînin çıkarılması meselenin bir başka boyutuydu²¹.

1921 Nizâm-nâmesi'nde İlmiye Medreselerinde okutulması için belirlenen ders programlarının taşrada ne derecede uygulanabildiğini bir ölçüde anlayabilmek için tedrisâta başlayacak olan Muğla ve Ula İlmiye Medreseleri'nin Kısım-ı Evvel'inde tespit edilen ilk iki sınıf ders programlarını kıyaslamak faydalı olacaktır.

16. *MEİKD*, Birinci Sene (bs), Karar Numara (n) 1.

17. *MEİKD*, bs, n.2.

18. *MEİKD*, bs, n.3.

19. *MEİKD*, bs, n.11.

20. Geniş bilgi için bkz. Sadiye Tutsak, *İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler (1850-1950)*, 2002, s.35-36.

21. *MEİKD*, bs, n.28.

Müfredâtı Gösterir Tablo²².

Sene	1921 Nizâmnâmesi Müfredâtı	Saat	Muğla İlmiye Medresesi Müfredâtı	Saat	Ula İlmiye Medresesi Müfredâtı	Saat
Birinci Sene	Sarf	5	Sarf (Süreyya Efendi)	5	Sarf (Bekir Efendi-zâde Osman Efendi)	-
	Tertîl-i Kur'an	4	Tertîl-i Kur'an (Burdurlu Hâfız Avni Efendi)	3	Tertîl-i Kur'an (Karabaş Hâfız Hüseyin Efendi)	-
	Luğat-ı Arabiye	3	Luğat-ı Arabiye (Hacı Salih Efendi)	2	Luğat-ı Arabiye (Kanat-zâde Mehmed Ali Efendi)	-
	İmlâ, Kırâ'at	2	İmlâ, Kırâ'at (Hâfız Recep Efendi)	2	İmlâ, Kırâ'at (Mekteb-i İbtidâî Baş Muallimi Mustafa Efendi)	-
	Hesâb	2	Hesâb (Şamlı-zâde Mehmed Recep Efendi)	2	Hesâb (Mekteb-i İbtidâî Muallimi Mustafa Efendi)	-
	Hatt	2	Hatt (Edhem Efendi)	2	Hatt (Şeyh Hâfız Mehmed Efendi)	-
İkinci Sene	Avâmil ve İzhâr	5	Avâmil ve İzhâr (Sulhi Efendi)	5	Avâmil ve İzhâr (Hacıoğlu Hafız Hüseyin Efendi)	-
	İmlâ ve Kırâ'at	2	İmlâ ve Kırâ'at (Hâfız Recep Efendi)	2	İmlâ ve Kırâ'at (Mekteb-i İbtidâî Baş Muallimi Mustafa Efendi)	-
	Hesâb	2	Hesâb (Şamlı-zâde Mehmed Saci Efendi)	2	Hesâb (Mekteb-i İbtidâî Baş Muallimi Mustafa Efendi)	-
	Hatt	2	Hatt (Edhem Efendi)	2	Hatt (Şeyh Hâfız Mehmed Efendi)	-
	Halebî	4	Halebî (Edhem Efendi)	4		-
	Arabî	1	Arabî (Süreyya Efendi)	1	Ders-i Arabî (Bekir Efendi-zâde Osman Efendi)	-
	Luğat-ı Arabiye	2(?)	Luğat-ı Arabiye (Hilmi Efendi)	2	Luğat-ı Arabiye (Bekir Efendi-zâde Osman Efendi)	-

22. BCA, BKK, 835; MEİKD, bs, n. 4.8.

Yukarıdaki tabloya bakıldığında, 1921 Nizâmnâmesinin müfredâtı ile Muğla ve Ula İlmiye Medreselerindeki ders programlarının birebir örtüşmediği görülmektedir. Şehir merkezinde bulunan Muğla İlmiye Medresesi ile nizâmnâmedeki müfredât arasında birinci sınıftaki Tertîl-i Kur'an, Luğat-ı Arabiye derslerinin saatlerinde birer saatlik fark mevcuttur. Ula İlmiye Medresesi'nin ders saatleri defterde yer almadığından, Nizâmnâmedeki ders saatleriyle arasındaki fark tespit edilememektedir. Fakat ilk iki senede Nizâmnâmede yer alan derslerden Halebî dersinin Ula İlmiye Medresesi müfredâtında olmadığı görülmektedir. Buradan Nizâmnâme müfredâtının uygulamada bazı değişikliklere uğradığı düşünülmektedir. Nizâmnâmenin 4. maddesinde "...medresede tedris ile meşgul olan bi'l-cümle müderris ve muallimler tarafından yapılır"²³. İbâresi ile bu medreselerin ıslahında mektep muallimlerinden faydalanılması hedeflenmiştir. Ula İlmiye Medresesi'nde birinci ve ikinci senelerin İmlâ, Kıra'ât, Hesap Dersleri, Mekteb-i İbtidâî Baş Muallimi Mustafa Efendi'ye verildi. Fakat Encümen, 26 Eylül 1921 tarihinde derslerinin çokluğu ve ibtidâî mektebi ile meşğûliyeti sebebiyle bahsedilen iki dersin Mustafa Efendi'den alınarak Hacı Çakır-zâde Şükrü Efendi'ye verilmesi yönünde karar aldı²⁴. Bu görevi Şükrü Efendi'nin kabul etmemesi üzerine Hatt Muallimi Şeyh Hafız Mehmed Efendi, onun yerine seçildi²⁵. Muğla Encümen-i İlmiye Hatt Müderrisliği'ne intihâb edilen Hacı Çakır-zâde Salih Efendi'nin devamsızlığı ve Sultanî Mekteb-i Muallimliğine tayin edilmesinden dolayı O'nun yerine Kara Hafız-zâde Tahir Efendi'nin oğlu olan Hüseyin Efendi'de karar kıldı²⁶. Muğla Medrese-i İlmiye'sinin iki senelik İmlâ ve Kıra'ât derslerini yürütmesi için seçilen Evkâf Memuru Neş'et Efendi'nin yoğun işlerinden dolayı bu dersleri eski Maârif Müdürü Kâmil Bey yürütmeyi kabul etmiştir²⁷. Defterde daha medrese açılmadan ders hocalarının değiştirilmesine ait daha bir çok karar mevcuttur. Alelacele yapılan İlmiye Medreselerindeki 1s-

23. BCA, BKK, 835.

24. MEİKD, bs, n.9.

25. MEİKD, bs, n.12.

26. MEİKD, bs, n.13.

27. MEİKD, bs, n.14.

lahât çalışmalarının pek netice vermeyeceği daha Muğla'daki bu kadar sık ders hocası değişikliklerinden anlaşılmaktadır.

Muğla İlmiye Medresesi'nin birinci ve ikinci sınıflarına kayd olan talebeler arasında üçüncü sınıfa gidebilecek liyâkatta olanların bulunması hasebiyle üçüncü sınıfın daha sonradan açılması işlerin plansız yürütüldüğünü gösteren bir başka işarettir²⁸.

Üçüncü Senenin Karşılaştırmalı Ders Programını Gösterir Tablo²⁹.

1921 Nizâmnâmesi Müfredâtı	Saat	Muğla Medrese-i İlmiye Müfredâtı	Ula Medrese-i İlmiye Müfredâtı
Molla Câmi	5	Molla Câmi (Hilmi Efendi)	Molla Câmi (Osman Efendi)
Merâh	2	Merâh (Hacı Salih Efendi)	Merâh (Mehmet Ali Efendi)
Kavâ'id-i Osmaniye	2	Kavâ'id-i Osmaniye (Maarif (Mektep Müdür-ü Sâbıkı Kâmil Bey)	Kavâ'id-i Osmaniye Muallimi Mustafa Fehmi Efendi)
Hesâb	2	Hesâb (Raşid Efendi)	Hesâb (Mektep Muallimi Mustafa Fehmi Efendi)
Coğrafya	2	Coğrafya (Raşid Efendi)	Coğrafya (Mektep Muallimi Mustafa Fehmi Efendi)
Halebî	4	Halebî (Hilmi Efendi)	Halebî (Hüseyn Efendi)
Kıra'ât-ı Arabiye	1	Kıra'ât-ı Arabiye (Müftü Mehmed Münil Efendi)	Kıra'ât-ı Arabiye (Osman Efendi)

Defterde medrese talebelerine ait kararlar da bulunmaktadır. 1921 Nizâmnâmesinin 9. maddesinde "Medreselerin birinci sınıfına kaydedilecek talebenin sinnî 12'den dîn ve 17'den efzûn olmamak şarttır. Sinnî 17'den fazla olanlar bi'l-ımtihân liyâkatlerine göre birinci sınıfın fevkindeki sınıflara kabul edilir. Sinnî 12'den dîn olan talebenin medresede akrabasından kimse varsa, anın yanında kayd-

28. MEİKD, bs, n.15.

29. BCA, BKK, 835; MEİKD, bs, n.15., MEİKD, is, n.7.

edilmeksizin beytütet itmesine ve hıfzına çalışılmasına ve mektebe devam itmesine müsâade edilmiştir."³⁰ kaydı bulunmaktadır. Bu maddeye istinaden yaşları küçük olmasından dolayı 2 Kasım 1921 tarihinde encümen 9 talebenin geceleri evlerinde kalmalarına karar verdi³¹. 12 Kasım 1921 tarihli bir başka karar ile yaşları küçük 7 talebe evde kalacaktı³².

Defterdeki 18 Nisan 1922 tarihli bir kararda "Medrese-i İlmiye talebesine mahsûs kayıt defterinin....." ifadesinin bulunması, medrese talebelerine ait müstâkil bir defterin varlığını göstermektedir³³. Bu defterde kayıtları bulunan talebelerin medreseye devamları konusuna Encümen'in hassâsiyet gösterdiği, Encümen-i İlmiye Karar Defteri'ndeki kararlardan anlaşılmaktadır. Meselâ, medreseye kaydını yaptıran, fakat açılışından beri derslere hiç gitmeyen 15 talebenin kaydı, 16 Kasım 1921 Encümen kararıyla silinmiştir. Aynı tarihte, tevkif edildiği için bir talebenin mahkemesine, bir talebenin de askere sevk edilmesinden dolayı terhisine kadar kayıtlarının devamı kararlaştırılmıştır³⁴. İlmiye medresesinde kayıtları bulunan 22 talebe, 1317 (1901) doğumlu olmaları hasebiyle eski düzendeki medreselerde veya "tecile tâbi" mekteplerde tahsillerini sürdürdüklerinden kayıtlarının terki hükmü verildi³⁵. Defterde talebe kayıtlarına dair daha pek çok karar vardır.

Muğla İlmiye Medresesi'nde sükûneti bozan talebelere, Ni-zâmnâmenin 20. maddesine istinâden müsamaha gösterilmediği defterden anlaşılmaktadır. Birinci sınıf talebelerinden Mesken köylü 31 numaralı İsmail Hakkı'nın ders hocalarına saygısızlık etmesi ve arkadaşlarıyla anlaşamaması sebebiyle kendisine ihtar ve takdir verilmiştir. Bu ceza nedeniyle İsmail Hakkı Efendi, medresede talebe olan kardeşini de yanına alarak 26 Aralık 1921 gecesini medreseyi terk etmiştir. Encümen, bu hadise karşısında İsmail Hakkı Efen-

30. *BCA*, BKK, 835.

31. *MEİKD*, bs, n.16.

32. *MEİKD*, bs, n.23.

33. *MEİKD*, bs, n.43.

34. *MEİKD*, bs, n.19.

35. *MEİKD*, bs, n.43.

di'nin 10 günlük medreseden uzaklaştırılmasına, kardeşine ise müderrisin vereceği cezanın icrasına karar verdi³⁶.

Muğla'daki eski düzendeki medreselerde tedrisât yapan talebelerden Muğla İlmiye Medresesi'ne kayıt yaptıranlara dair karar defterinde bilgiler yer almaktadır. 1921 Nizâm-nâmesi'nden sonra çıkarılan bir talimât-nâme gereğince 1316 (1900), 1317 (1901), 1318 (1902) doğumlu gençlerin "mekâtib-i mahalliye ve tâliye ile medâris-i atıkada tahsil itmiş ve bilâ-fasılâ medreseye nakl" edilmesi şartı getirilmiştir. Defterde, eski medrese kayıtlarıyla medreseye kabul edilen talebelerin köyleri, doğum tarihleri, isimleri bulunduğu gibi, geldikleri medreselerin isimlerinin de bulunması³⁷, son yıllarda Muğla medreselerinin isimlerinin tespit edilmesine yarar sağlayacaktır. Ayrıca, defterdeki başka konuları ihtivâ eden kararların içinde de zaman zaman medrese isimleri vardır. Bu minvâl üzerinde, bu defterde tespit ettiğimiz onsekiz medresenin isimleri aşağıda tablo halinde verilmiştir³⁸.

Medrese İsmi	Medrese İsmi	Medrese İsmi
-Balcı-zâde Medresesi (Kozlar köyünde)	-Konyalı Medresesi -Kurbanzâde Medresesi	-Sabırhâne(?) Medresesi -Şeyh Câmi Medresesi
-Bekir Efendi-zâde Osman Efendi Medresesi -EskihisârKarye'sinde kâ'in medrese	-Mahmudzâde Medresesi (Muğla merkez)	-Ula İlmiye Medresesi
-Fevziye Medresesi	-Molla Câmi Medresesi	-Ula'da Müderris Osman Medresesi
-Hacı Kahramanbey Medresesi	-Hazar Câmi-i Şerifi Medresesi (Muğla merkez)	
-Karaburunluk Karyesi	-Pisi Karyesi'nde kâ'in medrese	
Kıraviye mevkisinde kâ'in bir medrese		
-Kavaklıdere Medresesi		
-Kayalık-zâde Medresesi		

36. *MEİKD*, bs, n.26.

37. *MEİKD*, bs,n.34.

38. *MEİKD*, bs, n.15; 34, 35, 36, 37, ikinci sene (is), n.3, 11, 14; Üçüncü sene (üs), n.9.

Tedrisâtını Kayalık-zâde Medresesi binasında sürdüren İlmiye Medresesi talebelerinin mevcuduna yetersiz geldiği için Fevziye Medresesi, bu medresenin şubesi olarak düşünülmüştür. Medresenin müderrisi olarak Hacı Salih Efendi'nin tayin edilmesinde karar kılındı. Burada eğitim ve öğretimin başlayabilmesi için ilk önce haklı bir gerekçenin olmaksızın Fevziye Medresesi'nde ikâmet eden Bölük Kâtibi Ahmet Efendi'nin çıkarılması gerekiyordu³⁹. Defterdeki bu kayıt, Osmanlı medreselerinin son yıllarında bir eğitim müessesesi hüviyetinden ziyâde, insanların ikâmet ettikleri bina konumuna getirildiğini gösteren bir başka misaldir.

Defterdeki ikinci sene için oluşturulan Encümen-i İlmiye seçimleri hakkında ilk kararda, birinci seneninkine nazaran daha geniş bilgi verilmektedir. Muğla ve Ula İlmiye Medreseleri muallimleri⁴⁰, 1921 Nizâm-nâmesi gereğince ilk önce merkeze davet edilmişlerdir. Gizli oy sistemiyle yapılan seçime, mazereti bulunan iki "muallim" katılamazken, iki medresenin geriye kalan 15 "muallimi" iştirâk etmiştir. İkinci dönem Hey'et-i İlmiye azalıklarına Müderris Mehmed Hilmi ve Ders-i âm Hacı Salih Efendiler ondörder, Muallim Mehmed Subhi Efendi onüç oy alarak azalığa seçildiler. Bu seçim bilgileri defterde 13 Temmuz 1922 tarihli ilk kararda verilmiştir. Bu kararın altında sadece Evkâf Memûru Neş'et ve Encümen-i İlmî'nin doğal reisi olan Müftü Mehmed Münil Beylerin imzaları bulunmaktadır. Üç aza için açılan imza yeri boştur⁴¹.

İkinci senede 20 Eylül 1922 tarihli Encümen kararı ile Muğla İlmiye Medresesi'nde dördüncü, Ula İlmiye Medresesi'nde ise üçüncü sınıf açılmasına karar verilmiştir⁴².

---

39. *MEİKD*, is, n.3.

40. Yeni usulde açılan mekteplerdeki ders hocaları için kullanılan muallim terimi, *MEİKD-13*'ün ikinci senesinin ilk kararından itibâren, medresede ders veren hocalar için kullanılan müderrisi de ihtivâ eder bir anlamda kullanılmıştır. Bu dönemde mekteplere ağırlık olsa gerek, muallimliğin içine sokularak şümûllendirilmeye çalışılmıştır.

41. *MEİKD*, is, n.1.

42. *MEİKD*, is, n.2.

Karşılaştırmalı 4. Sınıf İlmiye Medresesi Müfredâtı⁴³.

1921Nizâmnâmesi Müfredâtı	Saat	Muğla İlmiye Medresesi Müfredâtı	Saat
Câmi	5	Câmi (Mekteb-i Sultanî Muallimlerinden Ahmed Efendi)	-
Kudûrî	5	Kudûrî (Mehmed Hilmi Efendi)	-
Kavâ'id ve Kitâbiyât	2	Kavâ'id ve Kitâbet (Mehmed Subhi Efendi)	-
Hendese	2	Hendese (Raşid Efendi)	-
Coğrafya	2	Coğrafya (Fuat Efendi)	-
İsagoci ve Ahlâk	2	İsagoci ve Ahlak (Mehmet Münil Efendi)	-

Yukarıdaki tablodan anlaşılacağı gibi, Nizâmnâme ve Muğla İlmiye Medresesi'nin 4. sınıf müfredâtlarında ders isimleri birbirine denktir. Fakat defterde medresedeki ders saatleri belirtilmediğinden burada bir kıyaslamaya gidilememektedir.

İkinci senede Encümen-i İlmiye'nin sadece 13 karar alması dikkat çekicidir. Birinci sene gerek kararların fazlalığından, gerekse kararların içeriğinden encümenin daha yoğun çalıştığı anlaşılacaktır.

Defterde üçüncü sene, yine Muğla Encümen-i İlmiye aza seçimlerini izâh eden bir kararla başlamaktadır. Azalıklara 17 oy ile Mehmed Hilmi, 16 oy ile Hacı Salih, 13 oy ile Mehmed Subhi Efendiler seçilmişlerdir. Evkâf Memuru Neş'et ve Encümen-i İlmiye Reisi Mehmed Münil Efendiler görevlerine bu yeni dönemde de devam etmişlerdir. 28 Ekim 1923 tarihinde alınan bu kararın altında, ikinci senede olduğu gibi sadece Evkâf Memûru ile Müftü'nün imzası vardır⁴⁴. Aynı tarihli bir diğer kararda Muğla'daki İlmiye Medresesi'nde beşinci sınıfın, Ula İlmiye Medresesi'nde ise dördüncü sınıfın açılacağı yer almaktadır⁴⁵. Encümen, 31 Ekim 1923 tarihinde aldığı bir karar ile Muğla İlmiye Medresesi'nin beş sınıfındaki ders hocalarını ve Ula Medresesi'ndeki dördüncü sınıf ders hocaları şöyle tespit edilmiştir⁴⁶.

43. *BCA*, BKK, 835; *MEİKD*, is, n.2.

44. *MEİKD*, üs, n.1.

45. *MEİKD*, üs, n.2.

46. *MEİKD*, üs, n.3.

Muğla İlmîye Medresesi.		
Sınıflar	Dersler	Müdrerisler
Birinci Sınıf	Sarf Tertîl Luğat İmlâ ve Kırâ'at Hesâb Hatt	Hâfız Recep Efendi Hafız Avni Efendi Recep Efendi Neş'et Efendi Tayyar Efendi Hasan Efendi
İkinci Sınıf	Avâmil ve İzhâr İmlâ ve Kırâ'at Hesâb Hatt Halebî Arabî Luğat	Recep Salih Efendi Neş'et Bey Tayyar Efendi Hasan Efendi Hacı Salih Efendi Müftü Efendi (Mehmed Münil) Halil İbrahim Efendi
Üçüncü Sınıf	Câmî Merah Kavâ'id-i Osmaniye Hesâb Coğrafya Halebî Kırâ'at-ı Arabiye	Necati Efendi Hâfız Recep Efendi Raşit Efendi Süleyman Sami Bey Fuad Efendi Edhem Efendi Müftü Efendi
Dördüncü Sınıf	Câmi Kudûri Kavâ'id ve Kitâbet Hendese Coğrafya İsagoci ve Ahlâk	Hilmi Efendi Hilmi Efendi Zekâi Bey Süleyman Sami Bey Fuad Efendi Müftü Efendi
Beşinci Sınıf	Mantık Mülteka Vaz'iyeye Farişî Kitâbet ve Edebiyât-ı Türkiyye Tarih-i Osmani Ferâ'iz	Edhem Efendi Halil Edhem Efendi Hacı Salih Efendi Mehmed Subhi Efendi Zekâi Bey Mehmed Subhi Efendi Müftü Efendi
Ula İlmîye Medresesi		
Dördüncü Sınıf	Câmî Kudûri İsagoci ve Ahlâk Kavâ'id ve Kitâbet Hendese Coğrafya	Hüseyin Efendi Mehmed Ali Efendi Osman Efendi Mustafa Efendi Mustafa Efendi Mustafa Efendi

Medreselerin son yıllarında vakıfların da iyice bozulduğu bazı kayıtlardan ortaya çıkmaktadır. Mesela 5 Nisan 1922 tarihli *Sâdâ-yı Hakk* gazetesinde neşredilen bir haber, bu gerçeği net olarak ortaya koymaktadır. Bu haberde, Maarif Encümeni Riyâseti, İzmir ve civarında "sebil, dükkân, hâne gibi mebâni-i vakfiye ile, mekteb, medrese ve tekke, hâli arsa mevcûd" olup da buldukları mahal-den tayin ve irâe idemeyenlerin ve vakıfları hakkında ve velev ibtidâî mâ'lûmâtı olanların "Namazgâh'ta bulunan Kurşunlu Medresesi'ndeki komisyona bilgi vermesi istenmektedir. Zira, medreselerin giderlerini karşılayan vakıf mallarından sebil, dükkân, ev ve arsalar, bu müessese ile hiçbir alakası olmayan kişilerin eline geçmiştir. Bu şahıslar, şahsi harcamaları için kullandıkları malların gelirleriyle yetinmeyerek, bunları kendi mülklerine geçirmek için teşebbüse geçmişlerdi⁴⁷. Ülke genelinde vakıflara sirâyet etmiş bu bozulmanın başka bir misalini de Muğla'da görüyoruz. Defterdeki 20 Aralık 1923 tarihli bir kararda Hacı Kahramanbey, Kabakzâde, Sabırhâne(?), Şeyh Câmi, Konyalı Medreseleri vakıflarının bütün gelirlerinin Evkâf Vekâleti'nden alınacak cevaba değin geçici olarak mülk gelirlerinin vergileri Evkâf kasasında toplanacaktı⁴⁸. Defterin üçüncü senesine ait son beş encümen kararı, Muğla'daki vakıflara ait mülklerin tespitine yöneliktir.

Tahsil süresi oniki yıl olarak tespit edilen Muğla İlmiye Medreseleri, altı yıllık birinci kısmının tedrisâtını dahi tamamlamadan 3 Mart 1924 tarihli Tevhîd-i Tedrisât Kanunu ile diğer medreseler ile birlikte Maarif Vekâleti'ne devredilmiştir. Vekâlet, 9 Eylül 1924 tarihli ve 1104 numarolu tahrirât ile medrese binalarını vakıflarla bir bağlantısı kalmadığı gerekçesiyle kullanılabilir halde olan binaların mektebe dönüştürülmesini istemiştir⁴⁹.

SONUÇ

Muğla Encümen-i İlmiye Karar Defteri-13-'ün cilt kapakları ve sayfalarının sağlam olması, defteri değerlendirmemizde büyük

47. *Sada-yı Hakk*, 9 Nisan 1338.

48. *MEİKD*, üs , n. 9.

49. *BCA*, Dİ, 051. V48/13.114.15.

kolaylık sağlamıştır. 1921 yılında neşredilen "Medâris-i İlmiye Nizâm-nâmesi" neticesinde teşekkül eden Muğla Encümen-i İlmiyesi'nin almış olduğu kararları ihtivâ eden bu defterin incelenmesi; aynı zamanda bu heyetlerin kararları üzerinde ileride yapılacak çalışmaların bir nüvesini oluşturmaktadır.

İlmiye Medreselerinin ıslâhı amacıyla tesis edilen Encümen-i İlmiye çalışmalarının bir kesitini yansıtan Muğla'ya baktığımızda, burada alınan kararların ıslâh çalışmaları için çok yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. Defterdeki kararları inceledikten sonra ulaştığımız bu neticenin sebepleri vardır.

a- Defterde Encümenin almış olduğu kararlar arasında medresede okutulacak dersin işlenişine yönelik hiçbir kayıt yoktur. Daha önceki medrese anlayışının bir uzantısı olarak dersler, tamamen ders hocalarının insiyatifine bırakılmıştır. Encümen sadece ders isimlerini ve hocalarını belirlemekle yetinmiştir. Daha dersler başlamadan bile ders hocalarının sık sık değişmesi, bu konuda isabetli kararlar alınmadığının bir belirtisi olsa gerektir.

b- Muğla'daki İlmiye Medreselerini ıslâh etmekle mükellef bir encümen, umûmiyetle bina, talebe kayıtları, derse girecek müallimlerin tespiti, ders programları gibi alışlagelmiş işlerle meşgul olmuştur. Medresenin işleyişine yönelik ve talebelerin ve ders veren hocaların karşılaştıkları aksaklıkları gidermek için bir kararın bulunmaması dikkat çekicidir. Diğer medreselerin ıslahında lokomotif bir güç oluşturacak olan İlmiye Medreselerinin kendilerinin güçlükle ayakta durması, Cumhuriyet Türkiye-si'nde medreselerin kapatılmasındaki haklılığı ortaya koymaktadır.

Bu tespitler doğrultusunda son olarak diyebiliriz ki, Muğla Müftüsü başkanı olduğu İlmiye komisyonu ile yörede kurduğu İlmiye Medreseleri, bu dönemde yapılan ıslah çalışmaları içerisinde en iyiler arasında yer almasa da, bölgelerinde İlmiye medresesi açmayan bazı müftüler kadar da bu ıslah çalışmalarına kayıtsız kalmamıştır.

KAYNAKLAR

- Baltacı Cahit, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1976.
- Ergün Mustafa, *II. Meşrûtiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914)*, Ankara 1996.
- Kodaman Bayram, *Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi*, Ankara 1991.
- Tutsak Sadiye, *İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler (1850-1950)*, Ankara 2002.
- Unat Faik Reşit, *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, 1964, s. 80°C.
- Zengi Salih Zeki, "II. Meşrutiyet Döneminde Islahat Çalışmaları Çevresinde Medreselerin Kuruluş Sistemi ve İdarî Teşkilâtı", *OTAM*, S. 9, Ankara 1998.